

УДК 316.346.32-053.6:371.7

Бондар Т.В., канд. соціол. наук, директор

ГО «Український інститут соціальних досліджень імені О. Яременка»

**НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЯК ОСЕРЕДОК ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ, ЩО НАВЧАЄТЬСЯ**
(за результатами міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації
учнівської молоді (HBSC)»)

У публікації представлено результати здійсненого в Україні чергового етапу Міжнародного проекту HBSC, оснований на результатах опитування учнів і керівників навчальних закладів стосовно здійснення заходів з охорони здоров'я молоді, що навчається, та прищеплення навичок здорового способу життя.

Ключові слова: учнівська молодь, навчальні заклади, стан охорони здоров'я, здоровий спосіб життя, формування навичок.

Матеріал оснований на даних чергового етапу міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)»¹, в якому Україна бере участь як повноправний учасник з 2001 р.

У рамках дослідження 2014 р. було опитано 11 683 учні, із 738 класів/груп з усіх областей України, АР Крим та м. Києва.

Для повного аналізу навчального процесу в кожному навчальному закладі, представленому у вибірковій сукупності, опитано керівника (або іншу особу з адміністрації навчального закладу; всього – 458 осіб).

Інструментарій містив запитання щодо характеристики навчального закладу (побутові умови, забезпечення різного роду мультимедійною технікою тощо); приділено увагу учнівсько-студентському самоврядуванню як одному з чинників залучення до участі молоді в житті суспільства, формуванню здорового способу життя та медичному забезпеченню в навчальних закладах.

ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Середня кількість приміщень у навчальному закладі

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Класні кімнати (включаючи навчальні кабінети і лабораторії)	34,13	29,24	17,48	30,44	42,48
Окремі будівлі (включаючи майстерні)	3,26	2,91	2,20	5,61	8,51
Кімнати для відпочинку (ігрові кімнати) учнів/студентів	2,03	1,40	1,12	3,75	3,18
Комп'ютерні класи	1,90	1,49	1,27	2,04	4,21

¹ Міжнародний проект «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)» здійснюється в Україні з 2001 р. (пілотажний проект), у 2002, 2006, 2010, 2013 роках реалізовано основні етапи цього дослідження. Українська база даних входить до об'єднаної бази даних країн – учасниць проекту HBSC (43 країни). Науковий керівник зазначеного проекту в Україні – Балакірева Ольга Миколаївна, кандидат соціологічних наук, член Асамблеї головних дослідників проекту «HBSC» від України.

Середня кількість робочих місць з комп'ютером

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Робочих місць з комп'ютером	22,49	19,08	12,21	34,49	60,07
<i>Серед них:</i>					
Технічно несправних комп'ютерів	1,98	2,23	1,69	1,85	3,02
Комп'ютерів, строк від часу придбання яких становить понад 5 років	14,32	12,88	8,65	22,63	32,20
Комп'ютерів, які підключено до Інтернету	20,11	15,91	8,57	28,54	51,10
Комп'ютерів, які підключено до Інтернету та об'єднано локальною мережею	17,15	14,88	8,21	25,87	50,23

51% представників навчальних закладів зазначили, що їх учні/студенти мають можливість підключення до Інтернету за допомогою Wi-Fi (бездротового підключення). Найменше таку можливість мають учні в сільській місцевості.

Тип навчального закладу				
школа			ПТНЗ	ВНЗ
обласного центру	інших міст	села		
54	46	30	68	76

Задоволеність якістю підключення до Інтернету в навчальному закладі, %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
<i>Швидкість</i>					
Задовольняє	77	71	55	70	79
Не задовольняє	20	27	36	27	16
Важко відповісти/Не знаю	4	3	10	3	5
<i>Стабільність з'єднання (зв'язок не переривається)</i>					
Задовольняє	74	71	52	72	78
Не задовольняє	17	25	35	25	14
Важко відповісти/Не знаю	9	4	14	3	8

Більшість зазначила про відсутність у навчальному закладі лікаря, кожний п'ятий – медичної сестри та психолога, майже половина – вихователя або соціального працівника.

Наявність у навчальному закладі певного персоналу, %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
<i>Лікар</i>					
Так, працює на повну ставку	7	3	0	9	13
Так, працює на неповну ставку	48	12	2	10	11
Немає	44	86	98	82	76
<i>Медична сестра</i>					
Так, працює на повну ставку	52	65	34	66	62
Так, працює на неповну ставку	36	28	23	20	18
Немає	12	8	44	14	21
<i>Психолог</i>					
Так, працює на повну ставку	52	49	21	79	49
Так, працює на неповну ставку	41	40	51	4	5
Немає	7	12	28	17	46
<i>Вихователь</i>					
Так, працює на повну ставку	46	39	27	69	67
Так, працює на неповну ставку	7	11	19	7	6
Немає	47	50	54	24	27
<i>Соціальний працівник</i>					
Так, працює на повну ставку	36	28	12	42	25
Так, працює на неповну ставку	46	28	36	7	10
Немає	19	45	52	51	65
<i>Педагог-організатор</i>					
Так, працює на повну ставку	82	82	67	20	30
Так, працює на неповну ставку	12	13	22	6	8
Немає	6	5	11	75	62

Розподіл ствердних відповідей керівників навчальних закладів щодо організації в навчальному закладі..., %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Безперешкодного доступу для учнів/студентів з функціональними обмеженнями здоров'я (інвалідів)	48	76	73	59	57
Підвезення учнів, які проживають на відстані понад 3 км від навчального закладу	7	32	61	9	10

Основне джерело питної та технічної води (в тому числі для миття рук), %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
<i>Основне джерело питної води:</i>					
Водопровідна вода, підведена до навчального закладу	77	88	64	82	86
Водопровідна вода, підведена до подвір'я навчального закладу	0	0	2	0	2
Громадське водопостачання/водозабірні колонки/бювет	0	2	1	0	2
Криниця водопроводу/свердловина	1	3	18	6	3
Копана криниця	0	2	11	0	3
Бутильована вода (питна вода: колодязна, дистильована, джерельна або мінеральна – упакована в пластикові або скляні пляшки)	22	6	5	13	5
<i>Основне джерело технічної води (в тому числі для миття рук)</i>					
Водопровідна вода, підведена до навчального закладу	96	89	63	92	85
Водопровідна вода, підведена до подвір'я навчального закладу	4	1	3,5	4	7,5
Громадське водопостачання/водозабірні колонки/бювет	0	4,5	1	0	0
Криниця водопроводу/свердловина	0	6	21	4	7,5
Копана криниця	0	0	9	0	0
Інше	0	0	2	0	0

УЧНІВСЬКЕ/СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Розподіл ствердних відповідей керівників навчальних закладів на запитання «Що з нижчепереліченого є в навчальному закладі для того, щоб учні/студенти могли звернутися до керівника з клопотаннями, скаргами чи пропозиціями?», %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Скринька для пропозицій	46	50	62	62	76
Інтернет-звернення (сайт/форум/блог)	56	54	32	61	76
Приймальні години керівника	93	86	78	92	94
Опитування учнів/студентів	90	80	81	86	92
Учні/студенти можуть звернутися до керівника закладу в будь-який зручний для них час	98	98	98	96	100
Інше	3	1	1	3	10

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Чи оцінюються в навчальному закладі досягнення визначених цілей щодо формування
здорового способу життя?», %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так	79	75	76	76	60
Частково	20	25	24	23	37
Ні	1	0	0	1	3

Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Чи проходили співробітники Вашого навчального закладу підвищення кваліфікації з питань
формування здорового способу життя?», %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так	79	80	81	65	59
Ні	21	20	19	35	41

У навчальних закладах обласних центрів у середньому пройшли підвищення кваліфікації з питань формування здорового способу життя 7 осіб, у сільській місцевості – 3 особи.

Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Чи має навчальний заклад кошти на поточний 2013/2014 навчальний рік для реалізації заходів
щодо формування здорового способу життя учнів/студентів?», %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так	20	17	17	20	13
Ні	80	83	83	80	87

Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Чи є Ваш навчальний заклад учасником національної мережі шкіл сприяння здоров'ю?», %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так, зараз є учасником	19	24	18	9	8
Так, раніше був учасником	12	10	7	18	2
Ні, ніколи не був учасником	69	66	76	73	91

**Проведення для учнів/студентів навчального закладу заходів
щодо формування навичок здорового харчування, %**

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так, регулярно	74	71	82	59	68
Так, час від часу	22	27	18	37	22
Ні	4	2	1	4	10

**Джерела, за рахунок яких є можливість реалізації заходів
щодо формування здорового способу життя учнів/студентів, %**

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Бюджетне фінансування	33	30	45	32	39
Внески батьків	40	50	29	17	11
Допомога громадських організацій, благодійних фондів тощо	18	4	4	16	11
Благодійні внески юридичних та фізичних осіб	5	7	8	9	16
Внески членів педагогічного колективу	3	8	11	3	2
Доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, навчально-дослідних ділянок, підсобних господарств, від передачі в оренду приміщень, споруд, обладнання	0	0	2	18	5
Кошти, отримані за надання платних послуг	0	1	1	6	16
Допомога міжнародних організацій	1	1	1	0	0
Інші джерела	0	0	0	0	2

Розподіл ствердних відповідей щодо наявності в безпосередній близькості до навчального закладу торговельних точок, де учні/студенти можуть купувати їжу, напої, %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Фаст-фуди	17	11	7	14	32
Ресторани, кафе, кафетерії	26	21	10	35	57
Супермаркети, продуктові магазини	80	78	68	76	89
Кіоски	70	49	36	66	65
Закусочні, місця продажу хотдогів	20	18	8	35	40
Інше	0	0	2	0	0

**Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Чи мають можливість учні/студенти під час перерви скористатися послугами торговельних
точок, які знаходяться в безпосередній близькості до навчального закладу?», %**

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так	41	74	81	85	92
Ні	59	26	19	16	8

**Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Скажіть, чи консультуєтесь Ви із зовнішніми експертами (наприклад, психологами,
соціальними працівниками тощо) в разі виникнення в навчальному закладі ситуації насильства/
приниження/дискримінації/утиску...», %**

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
<i>Між учнем/студентом та іншим учнем/студентом</i>					
Так	59	66	56	62	54
Ні	5	8	8	7	18
У навчальному закладі таких ситуацій немає	36	25	36	31	29
<i>Між учнем/студентом та вчителем/викладачем</i>					
Так	48	48	34	39	38
Ні	6	13	9	16	13
У навчальному закладі таких ситуацій немає	46	40	57	45	49
<i>Між батьками та вчителем/викладачем</i>					
Так	43	46	36	32	25
Ні	10	13	8	14	19
У навчальному закладі таких ситуацій немає	47	41	56	54	56

**Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання
«Чи є в навчальному закладі план підвищення кваліфікації співробітників як частина
їх безперервного професійного навчання з питань протидії насильству/приниженню/
дискримінації/утиску?», %**

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
Так	54	47	41	58	46
Ні	27	32	37	24	35
Ні, але щонайменше один працівник уже має потрібну кваліфікацію	19	21	22	18	19

КУРІННЯ ТА АЛКОГОЛЬ

Існування в навчальному закладі правил, які забороняють куріння для учнів/студентів, %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
<i>У внутрішніх приміщеннях закладу</i>					
Так, у вигляді офіційного документа (наказ, розпорядження тощо)	94	91	85	97	94
Так, усна домовленість	4	8	13	1	6
Ні	3	2	2	1	0
<i>У дворі, у парковій зоні та на спортивних майданчиках закладу</i>					
Так, у вигляді офіційного документа (наказ, розпорядження тощо)	86	85	77	87	95
Так, усна домовленість	9	11	19	10	5
Ні	5	4	3	3	0
<i>За межами навчального закладу під час організованих заходів (екскурсії, походи, спортивні дні, тижні тощо)</i>					
Так, у вигляді офіційного документа (наказ, розпорядження тощо)	69	62	57	66	62
Так, усна домовленість	24	31	38	24	29
Ні	7	7	6	10	10

МЕДОБСЛУГОВУВАННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Розподіл відповідей керівників навчальних закладів на запитання

«Яким чином у Вашому навчальному закладі відбувається медичний огляд учнів/студентів?», %

	Тип навчального закладу				
	школа			ПТНЗ	ВНЗ
	обласного центру	інших міст	села		
<i>Плановий медичний огляд у приміщенні навчального закладу медичним працівником навчального закладу</i>					
Так	54	51	49	52	44
Ні	42	45	45	47	56
Важко відповісти	4	4	6	1	0
<i>У приміщенні навчального закладу залученими медичними спеціалістами</i>					
Так	56	52	61	35	41
Ні	37	41	33	63	57
Важко відповісти	7	7	6	1	2
<i>Плановий медичний огляд у медичному, лікувальному закладі (районна поліклініка, студентська поліклініка, фельдшерсько-акушерський пункт)</i>					
Так	88	89	84	90	94
Ні	12	9	11	10	6
Важко відповісти	0	2	5	0	0

Результати представленої опитування засвідчують, що проблеми, пов'язані з охороною здоров'я учнівської та студентської молоді, зазнають певних змін, проте продовжують залишатися актуальними в багатьох своїх аспектах і складових, а отже потребують неослабної уваги та відповідних зусиль щодо їх вирішення. А саме, на рівні окремого навчального закладу необхідно на постійній основі забезпечувати психологічний комфорт для учнів у навчальному закладі. Не менше важливим є розвиток самоврядування учнів/студентів та їх активна участь у вирішенні всіх актуальних питань повсякденного життя колективу навчального закладу. Необхідно розробити систему соціальної підтримки здорового способу життя, яка б стимулювала підлітків і молодь зберігати та зміцнювати власне здоров'я.

Отримано 01.06.2014

Бондарь Т.В., канд. социол. наук, директор ОО «Украинский институт социальных исследований имени А. Яременко»

УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ КАК ЯЧЕЙКА ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ (по результатам международного проекта «Здоровье и поведенческие ориентации учащейся молодежи (HBSC)»)

В публикации представлены результаты проведенного в Украине очередного этапа Международного проекта HBSC, основанного на результатах опроса учащихся и руководителей учебных заведений от аяся молодежь, учебные заведения, состояние здравоохранения, здоровый образ жизни, формирование навыков.

Bondar T.V., PhD (Sociology), director, NGO «Ukrainian institute for Social Research after Oleksandr Yaremenko»

EDUCATIONAL INSTITUTION AS A HEALTH PROMOTION CENTER FOR STUDENTS (based on the results of the international project «Health behavior in school-aged children (HBSC)»)

The article presents outcome of the next stage of the international project HBSC, conducted in Ukraine. Results are based on the interviews with students and school leaders regarding the implementation of measures for students' health protection and their health promotion habit training.

Keywords: students, educational institutions, health state, health promotion, habit training.